

OKUL-ÖNCESİ ÇOCUKLARDA SOSYOMETRİK YÖNTEMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI*

Emine G. Kapcı **, Aybike Çorbacı-Oruc ***

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı, yurt dışında okul-öncesi çocuklarda yaygın olarak kullanılan derecelendirme ve sınıflandırma yöntemlerini güvenilirlik ve geçerlik gibi psikometrik özellikler açısından değerlendirmek ve çeşitli özelliklerini belirlemektir. **Yöntem:** Araştırmaya dört anaokulundan 107 çocuk katılmıştır (Kız=53; Erkek=54; Yaş $X=60.2$ ay $ss=9.4$). Her iki sosyometrik yönteme ilişkin bilgiler çocuklardan alınmıştır; öğretmenler de sınıflarındaki her çocuk için Okul-öncesi davranış ölçeğini doldürmüşlerdir. **Sonuç:** Bulgular, her iki yöntemin de kullanılabilirliğini göstermekle birlikte, derecelendirme yönteminin, sınıflandırma yöntemine göre güvenilirlik ve geçerlik özelliklerinin daha güçlü olduğu konusunda ipuçları vermektedir. **Tartışma:** Sosyometrik yöntemler okul-öncesi dönemden itibaren dışlanan çocukları belirleme ve müdahale çalışmalarında kullanılabilir.

Anahtar sözcükler: Çocuk, sosyometri, okul öncesi, akran kabulü

SUMMARY: THE COMPARISON OF SOCIOMETRIC METHODS IN PRE-SCHOOL CHILDREN

Objective: The aim of this research is to assess and identify the different psychometric properties of two sociometric methods, namely rating and nomination methods in preschool children. **Method:** A total of 107 children, attending four preschool educational institutions, participated in the study (Girls=53; Boys=54; Age $X=60.2$ months $sd=9.4$). The information were acquired by applying the two methods to children. The teachers filled in the iPre-school behaviour checklist for each child in their classes. **Results:** Even though the findings imply that both methods could be used in studying preschool children's peer relationship, the psychometric properties of the rating method seems to be more favourable than the nomination method. **Discussion:** Sociometric methods could be used both to identify and intervene unpopular children in the preschool period.

Key words: Child, sociometry, pre-school, peer acceptance

GİRİŞ

Çocukların birbirleriyle etkileşim kurma girişimleri oldukça erken yaşlardan itibaren gelişmeye başlar. Örneğin, 3 aylık bebekler diğer bebeklere, yetişkinlere baktıklarından daha uzun süre bakarlar. Ayrıca, bebeklerin sosyal etkileşimleri "yaklaşık-12 aylık oluncaya kadar" tek yönlüdür; genellikle diğerinin ne yaptığından bağımsız bir şekilde bir diğer bebeğe yaklaşma davranışı gösterirler (Smith ve Cowie 1988). İki yaşından itibaren ise çocukların oyunlarında karşılıklılık, sıra alma, rol değişimi, uzlaşma, işbirliği, bilgi paylaşımı, empati becerileri ve arkadaş özellikleri hakkında konuşma gibi davranışlar ve özellikler gözlenir (Hortaçsu 2003, Schaffer 1997).

Arkadaş ya da akran gruplarının kişinin davranışları ve tutumları üzerinde oldukça önemli et-

kisi olduğu ve akran ilişkilerinin yalnızca çocukluk ve ergenlik döneminde değil, kişinin tüm yaşamı boyunca genellikle önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir (Giddens 1993). Akranlarla ilişki kurabilmeyi ve akranlarla çıkan çatışmalarla nasıl başedebileceğini öğrenme sosyal becerilerin gelişimi için oldukça önemlidir. Ayrıca akranlarla ilişki kurma becerisi erken çocukluk döneminin gelişimsel görevleri arasında yer almaktadır (Shantz 1987).

Son on yılda yapılan araştırmalar, akranlarla kurulan ilişkinin çeşitli davranış bozuklukları ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Blachman ve Hinshaw 2002). Ek olarak, akran ilişkilerinin daha sonraki akademik ve psikososyal işlevleri yordadığı, davranım bozuklukları, antisosyal davranışlar ve saldırganlık gibi dışayönelim güçlükleriyle ilişkili olduğu görülmektedir (Parker ve Asher 1987). Ayrıca yukarıdaki araştırma sonuçlarıyla tutarlı biçimde, kimi araştırmalar da okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle akran sosyal statüsü ya da akran

* Bu çalışmanın bir bölümü IV. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi'nde sunulmuştur.

**Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara

***Araş. Gör., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara

popülerliği arasında bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Örneğin, Wood ve arkadaşları (2002), söz-dinlememe, hiperaktiflik ve sosyal içedönüklükle saldırganlığın "yalnızca erkek çocuklarda" akran dışlamasıyla bağlantılı olduğunu göstermişlerdir.

Çocuklarda akran ilişkilerini ilk çalışan kişilerden biri Moreno'dur (aktaran Dökmen 1995) ve geliştirdiği sosyometrik test, sosyal ilişkilerin gelişimini çalışmada kullanılan temel araçlardan biri olmuştur. Moreno'nun çalışmalarını izleyen yıllarda çok çeşitli sosyometrik teknikler geliştirilmiştir. Örneğin, popüler olma - popüler olma gibi tek boyutlu sosyometrik tekniklerde, uç noktalardan biri akran kabulünü diğer uç boyut ise akran reddini göstermektedir. Çok boyutlu sosyometrik tekniklerde ise, çocuklar a) kabul gören-popüler b) dışlanan c) ihmal edilen ç) ortalama ve d) çelişkili gibi boyutlarda değerlendirilmektedir (Coie ve ark.1982). Popüler çocuklardan grubun çoğunluğu hoşlanırken, dışlanan çocuklardan grubun çoğunluğu hoşlanmamaktadır. ihmal edilen çocuklar ise göz ardı edilen, grupta varlıkları ya da yoklukları genellikle fark edilmeyen çocuklardır. Ortalama grup, popülerlik açısından ortalarda yer almaktadır. Son olarak, çelişkili gruptaki çocuklar ise, akranları tarafından uç noktalarda değerlendirilmektedirler.

Sosyometrik araştırmaların neredeyse hepsi dereceleme (rating) ya da sınıflama (nomination) tekniklerine dayanmaktadır. Dereceleme tekniğinde, çocuktan içinde bulunduğu gruptaki (aynı sınıf ya da aynı cinsiyet gibi) her bir arkadaşını belli bir duruma göre derecelemesi-sıralaması istenir. Örneğin, çocuk arkadaşıyla oyun oynamaktan ya da birlikte olmaktan ne kadar hoşlandığını dereceler. Sınıflama tekniğinde ise, çocuktan içinde bulunduğu grupta oyun oynamaktan/birlikte olmaktan hoşlandığı ya da oyun oynamaktan/birlikte olmaktan hoşlanmadığı "her bir çocuğu değil"belli sayıda çocuğu belirlemesi istenir. Kimi sosyometrik çalışmalar ise öğretmen değerlendirmelerine göre akran ilişkilerini çalışmaktadır (Crick ve ark. 1997).

Asher ve arkadaşlarının (1979) dört yaşındaki

çocuklarla yaptıkları bir araştırmada dereceleme tekniğinin 4 haftalık test-tekrar test istatistiği ile sınıflama tekniğinden daha güvenilir olduğu gösterilmiştir. Sonuç olarak da Asher ve arkadaşları (1979) küçük çocuklarla yapılan sosyometrik çalışmalarda dereceleme tekniğinin kullanılmasını önermişlerdir. Dört, beş ve altı yaşlarındaki okul-öncesi gruptaki çocuklarla yapılan sosyometrik araştırmalar incelendiğinde kimi çalışmalarda dereceleme tekniğinin, (Black ve Hazen 1990, Miller ve Olson 2000, Rubin ve Hubbart 2003), kimi çalışmalarda sınıflama tekniğinin (Howe ve Parke 2001) kimi çalışmalarda ise hem dereceleme hem de sınıflama tekniklerinin bir arada kullanıldıkları görülmektedir (Vaughn ve ark. 2001).

Sosyometrik çalışmalarda çok farklı tekniklerin kullanıldığını gözleyen Terry ve Coie (1991), ilköğretim çağındaki çocuklarla yaptıkları bir araştırmada dört farklı sosyometrik tekniği güvenilirlik ve geçerlik gibi psikometrik özellikleri açısından karşılaştırmışlardır. Terry ve Coie'nin (1991) araştırmaları, her bir sosyometrik ölçümün farklı bir psikometrik özellik açısından güçlü olduğunu, araştırmanın amacına bağlı olarak kullanılması gereken sosyometrik tekniğin değişebileceğini göstermiştir.

Yukarıda sözü edilen araştırmaların tümü yurt dışında gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de okul-öncesi dönem çocukların akran grubundaki pozisyonlarını belirlemede kullanılabilecek herhangi bir sosyometrik yöntemin geçerlik ve güvenilirlik gibi psikometrik özelliklerini değerlendiren ya da okul öncesi çocukların sosyal pozisyonlarının psikososyal değişkenlerle ilişkisini çalışmaya yönelik herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın amacı, 4, 5 ve 6 yaşlarındaki okul öncesi çocuklarla gerçekleştirilecek sosyometrik araştırmalarda kullanılabilecek dereceleme ve sınıflandırma tekniklerini güvenilirlik ve geçerlik açısından değerlendirmek ve her ikisinin de özelliklerini belirlemektir.

YÖNTEM

Katılımcılar: Ankara'daki bir devlet üniversite-

sine bağılı olarak açılan üç anaokulundan yedi sınıf ve bir özel anaokulundan üç sınıf olmak üzere toplam on sınıftan 112 çocuğa ulaşılmış, beşinin ana-babası çocuklarının katılmasını izin vermediklerinden bu araştırmaya toplam 107 çocuk katılmıştır. Çocukların yaş ortalaması 60.2 aydır (SS=9.46). Araştırmaya toplam 54 kız ve 53 erkek çocuk katılmıştır. Kızların ve erkeklerin yaş ortalaması sırasıyla 59.2 ve 61.4 aydır. En küçük çocuk 45.0 ve en büyük çocuk 79.0 aylıktır. Her bir sınıftaki çocuk sayısı 7 ile 17 arasında değişmektedir (Tablo I).

Tablo 1: Çocuklara ilişkin demografik bilgiler

	n	Cinsiyet		Her sınıftaki çocuk sayısı		
		Kız	Erkek	4 yaş	5 yaş	6 yaş
Anaokulu I	7	6	1	7	–	–
Anaokulu II	31	12	19	8	15	8
Anaokulu III	40	21	19	17	15	8
Anaokulu IV (Özel)	29	15	14	9	12	8

İşlem

Uygulama gerçekleştirilmeden önce, ana-babalara araştırma hakkında yazılı bilgi verilmiş ve yazılı onayları alınmıştır. Beş çocuğun ana-babası çocuğunun katılmasını istememiştir (%5.6). Ana-baba izin formları alındıktan sonra, çocukların fotoğrafları uygulamayı gerçekleştiren ve çocuklarla çalışmada deneyimli araştırmacı tarafından çekilmiş ve o gruptaki tüm çocukların fotoğraflarının bulunduğu bir poster hazırlanmıştır. Her bir çocuk araştırma için ayrılan odaya teker teker alınarak uygulama gerçekleştirilmiştir. Kısa bir sohbetten sonra, çocuklara arkadaşlarının fotoğraflarının gösterileceği ve bazı sorular sorulacağı söylenmiştir. Ayrıca, verdikleri cevapların gizliliği konusunda çocuklara güvence verilmiştir. Dereceleme ve sınıflama sosyometrik yöntemler sıraları değiştirilerek uygulanmıştır. İşlem bitirildikten sonra her bir çocuğa çok çaba gösterdiği söylenmiş ve işbirliğinden dolayı teşekkür edilmiştir.

Ölçümler

Sınıflama yöntemi: Çocuklara, sınıflarındaki bütün arkadaşlarının fotoğraflarının bulunduğu bir poster gösterilmiş ve fotoğraftaki çocukların adları sorulmuştur. Daha sonra çocuklardan - toplam üç çocuk belirleninceye kadar- a) birlikte olmaktan hoşlandıkları bir çocuğun ve b) birlikte olmaktan hoşlanmadıkları bir çocuğun fotoğrafını gösterip adını söylemesi istenmiştir.

Dereceleme yöntemi: Üzerinde mutlu, üzgün ve nötr duygu ifadelerinin olduğu çocuk resimleri

15x15 cm'lik üç ayrı kutuya yapıştırılmıştır. Çocukların sevdikleri, az sevdikleri ve hiç sevmedikleri sebze, meyve, dondurma gibi yiyecekler ve farklı çiçeklerin bulunduğu kartlar gösterilerek çocuktan sevdiği nesnenin kartını mutlu kutuya, az sevdiği nesnenin kartını nötr kutuya ve hiç sevmedikleri nesnenin kartını üzgün kutuya atması istenerek örnek uygulama yapılmıştır. Daha sonra çocuklardan mutlu yüz ifadesinin o çocuğu çok sevdiği, üzgün yüz ifadesinin o çocuğu pek fazla sevmediği, nötr yüz ifadesinin ise o çocuğu bazen sevip bazen de sevmediği ya da biraz sevdiği anlamına geldiği söylenmiştir. Son olarak çocuktan posterdeki her bir çocuğun fotoğrafını alıp teker teker bu üç kutudan birine atması istenmiştir.

Öğretmen Sınıflandırması : Anaokulu öğretmenlerinden sınıflarındaki her bir çocuğu kaç çocuk tarafından sevildiği ve kaç çocuk tarafından sevilmediğini bir listede belirtmeleri istenmiştir.

Okul Öncesi Davranış Ölçeği (ODÖ): McGuire ve Richman (1986), tarafından geliştirilen bu ölçek 2-5 yaş aralığında duygusal ve davranışsal problemleri olan çocukları belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek çocuğu tanıyan biri "genellikle öğretmeni" tarafından doldurulur. Lynn (1990) tarafından da 6 yaş grubundaki çocuklara da uygulanabileceği gösterilmiştir. Bu ölçeğin Türkiye'deki 2-6 yaş arasındaki çocuklara ilişkin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Kapçı (1999) tarafından yapılmıştır. Toplam 24 maddeden oluşan bu ölçekteki maddeler 0, 1 ya da 2 olarak puanlanmaktadır. Puan artışı duygusal-davranışsal sorunlarda artışı yansıtmaktadır. Kesim puanı 14' tür. Popüler olma/kabul görme ve popüler olmama/ kabul görmeme sosyometrik değerlendirmesi çocuklarda duygusal/davranışsal sorunlarla bağlantılı olabileceğinden (Blachman ve Hinshaw 2002, Rubin ve Hubbard 2003), ODÖ sonuçlarıyla arkadaş değerlendirmesi arasındaki ilişkiye geçerlik çalışmasının bir boyutu olan ölçüt geçerliği olarak bakılacaktır. ODÖ'nün ikinci maddesi sosyometrik değerlendirmeyle ilgili olduğundan geçerlik çalışmasında bu maddeden de yararlanılmaktadır: ikinci maddenin seçenekleri (a) diğer çocuklar tarafından sevilir görünüyor, b) bazı çocuklar tarafından sevilmez ve c) çocukların çoğunun O'nu sevmediği görülüyor).

İstatistiksel Analiz:

Dereceleme ve sınıflandırma yöntemlerinin güvenilirlik ve geçerlik gibi psikometrik özelliklerini

belirlemek ve değerlendirmek amacıyla korelasyon katsayısı, gruplar arasındaki farkların anlamlılığına ilişkin korelasyon ve bağımsız gruplar için yapılan t-testi istatistiklerinden yararlanılmıştır. Sınıftaki çocuk sayısı akran kabulü/akran dışlamasında oldukça önemli olduğundan, her bir sınıf için elde edilen veriler z puanına dönüştürüldükten sonra ilgili istatistikler yapılmıştır. Örneğin, toplam beş kişilik bir sınıfta, bir çocuğun sınıfın tümü tarafından tercih (dört kişi) edilmesiyle, 25 kişilik bir sınıfta bir çocuğun toplam dört kişi tarafından tercih edilmenin anlamı oldukça farklıdır. Bu nedenle bulgular bölümündeki sosyometrik yöntemlere ilişkin bütün istatistikler z dönüşümünden sonra elde edilmiştir.

BULGULAR

Güvenirlik Bulguları

Sosyometrik ölçümler arasındaki güvenilirliği saptamak amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Hem dereceleme hem de sınıflandırma ölçümlerinden elde edilen verilerin güvenilirliğine/kararlılığına, dört haftalık test-tekrar test korelasyon katsayısıyla bakılmıştır.

Dereceleme yönteminde .89 ($p < .01$) olumlu sınıflandırma .62 ($p < .01$) ve olumsuz sınıflandırma .61 ($p < .01$) olarak bulunmuştur.

Ek bir istatistiksel analiz de, sıralama ve sınıflandırma yöntemlerine ilişkin elde edilen korelasyon katsayıları arasındaki farkın anlamlılık testidir.

Tablo 2: Sosyometrik ölçümlerin test-tekrar test değerlendirme korelasyonları

İkinci Ölçüm			
İlk Ölçüm	Dereceleme	Olumlu Sınıflandırma (Sevilme Sayısı)	Olumsuz Sınıflandırma (Sevilmeme Sayısı)
Dereceleme	.89**	.41*	-.17
Olumlu Sınıflandırma (Sevilme Sayısı)	.20	.62**	-.41*
Olumsuz Sınıflandırma (Sevilmeme Sayısı)	-.28	-.54**	.61**

* $p < .05$ ** $p < .01$

Sonuçlar, dereceleme yöntemi korelasyon katsayısının hem olumlu hem de olumsuz sınıflama yöntemleri korelasyon katsayılarından anlamlı olarak farklı olduğunu göstermektedir, $z=4.92$; $p<.01$.

Sosyometrik değerlendirmelerde akran görüşü yerine öğretmen görüşüne de başvurulabileceği önerildiğinden (Wu ve ark. 2001, Ollendick ve ark. 1989), bu araştırmada aynı zaman diliminde "4 hafta ara ile" öğretmenlerden sınıftaki çocuklarının olumlu ve olumsuz değerlendirilme bilgileri alınmıştır. Bu bilgilere dayanarak test-tekrar test güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Öğretmen görüşüne göre olumlu sınıflandırma korelasyon katsayısı anlamlı değildir ($p>.05$). Olumsuz sınıflandırma korelasyon katsayısı ise $.94$ ($n=21$; $p<.001$) olarak bulunmuştur. Öğretmenlerin olumsuz sınıflandırma kararlılığı oldukça yüksek iken olumlu sınıflandırma kararlılığının ise düşük olduğu görülmektedir.

Geçerlik Bulguları

Dereceleme Yönteminin Ölçüt Geçerliği Bulguları

Sosyometrik yöntemlerin ölçüt geçerliği birkaç aşamada incelenmiştir:

Dereceleme yöntemiyle ilgili olarak ilk önce, dereceleme yöntemiyle olumlu ve olumsuz öğretmen sınıflandırması arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. Bu korelasyonlar sırasıyla $.36$ ($n=99$; $p<.01$) ve $-.50$ ($n=76$; $p<.01$) olarak bulunmuştur. Bu bulguya göre, dereceleme yöntemiyle belirlenen popülerlik düzeyi arttıkça, öğretmen görüşüne göre çocuğun tercih edilme sayısı artmakta, popülerlik düzeyi azaldıkça da yine öğretmen görüşüne göre çocuğun tercih edilmeme düzeyi artmaktadır.

İkinci bir geçerlik çalışması olarak okul-öncesi davranış ölçeğinin (ODÖ) 2. maddesiyle dereceleme yöntemine göre elde edilen puanların farklı olup olmadığı değerlendirilmiştir. ODÖ'nün 2. maddesi çocukların arkadaşları tarafından sevilip sevilmemesiyle ilgilidir. ODÖ' ye göre sevilen çocuk sayısı 81 iken sevilmeyen çocuk sayısı

14 tür (c seçeneğinde 2 çocuk bulunduğundan ODÖ 2. maddenin b ve c seçenekleri birleştirilerek çocuklar iki gruba ayrılmıştır). Arkadaşları tarafından sevilen ve sevilmeyen çocukların dereceleme ölçüm puanları açısından farkına bağımsız gruplar için yapılan t testi ile bakılmıştır. Ortalama ve standart sapma değerleri her sınıf için z puanına dönüştürülmüştür [Sevilen çocuklar: $X: 2.91$, $ss: 1.43$; sevilmeyen çocuklar: $X: 1.92$, $ss: 1.12$. $t(93)= 2.51$; $p<.01$]. ODÖ 2. maddeden elde edilen bu bulgu da dereceleme yönteminin geçerliğini destekler niteliktedir.

Dereceleme yönteminin son ölçüt geçerliği çalışması olarak, okul-öncesi davranış ölçeği kesim puanına göre duygusal/davranışsal sorunu olan ve olmayan çocukların, dereceleme yöntemine göre elde ettikleri puanlar açısından farklı olup olmadıklarına bakılmıştır. ODÖ'ye göre 96 çocuktan 19'u duygusal/davranışsal sorunlar yaşarken 77'si yaşamamaktadır Bu iki grup çocuk dereceleme ölçüm puanları açısından karşılaştırıldığında, bağımsız gruplar için yapılan t testi analizi gruplar arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. [Sorun yaşayan çocuklar $X: -.57$, $ss: .89$; sorun yaşamayan çocuklar $X: .14$, $ss: .94$; $t(94)=2.99$; $p<.01$]. Duygusal-davranışsal sorunları olan çocuklar arkadaşları tarafından daha az tercih edilmekte, sorunları olmayan çocuklar ise daha çok tercih edilmektedirler. Dereceleme yöntemi puanıyla ODÖ toplam puanı arasındaki korelasyon da istatistiksel olarak anlamlıdır ($r= -.36$; $n=96$; $p<.01$). Duygusal davranışsal sorunlar arttıkça, arkadaş tercih derecesi azalmaktadır.

Sınıflama Yönteminin Ölçüt Geçerliği Bulguları

Bilindiği gibi sınıflama yöntemi olumlu ve olumsuz sınıflama olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır. Olumlu sınıflama çocuğun toplam kaç çocuk tarafından tercih edildiği, olumsuz sınıflama ise çocuğun toplam kaç çocuk tarafından tercih edilmediği bilgisini vermektedir. Sınıflama yönteminin ilk geçerlik çalışması olarak, sırasıyla olumlu ve olumsuz sınıflama ile öğretmen değerlendirmesine göre tercih edilen ve tercih edil-

meyen çocuklar arasındaki korelasyona bakılmıştır, ilk korelasyon .54 (n=99; p<.01), ikinci korelasyon ise .51'dir (n=76; p<.01). Bu korelasyonlar sınıflama yönteminin geçerliğini destekler niteliktedir.

ODÖ'nün 2. maddesine göre gruplanan çocuklar yine olumlu sınıflama ve olumsuz sınıflama puanları açısından karşılaştırılmıştır. Bağımsız gruplar için yapılan t testi, olumlu sınıflama açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermiştir [Arkadaşları tarafından sevilen çocuklar X: -.09, ss: .95; arkadaşları tarafından sevilmeyen çocuklar X: .29, ss: .97; t(93)=1.55; p>.05]. Olumsuz sınıflama açısından ise anlamlı bir fark bulunmuştur [Arkadaşları tarafından sevilen çocuklar X: -.19, ss: .84; arkadaşları tarafından sevilmeyen çocuklar X: .70, ss: .99; t(93)=-3.22; p<.01]. Burada dikkati çeken bir nokta, kararlılık korelasyonunda ve öğretmen değerlendirmesinde de olumlu değerlendirmeden çok olumsuz değerlendirmelerde korelasyonun daha yüksek olduğudur.

Son olarak ODÖ kesim puanına göre duygusal/davranışsal sorunu olan ve olmayan çocukların olumlu ve olumsuz sınıflama ölçüm puanları açısından fark olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bağımsız gruplar için yapılan t testi sonuçları olumlu sınıflama açısından gruplar arasında fark olmadığını, [Sorunu olan çocuklar X: .15 ss: .95; sorunu olmayan çocuklar X: .54, ss: .81; t(94)=.80; p>.05], olumsuz sınıflama açısından ise fark olduğunu göstermektedir [Sorunu olan çocuklar X: -.39, ss: .96; sorunu olmayan çocuklar X: .20, ss: .90; t(94)=-2.85; p<.01].

Bu analiz sonuçlarına dayanarak okul öncesi çocuklarla yapılan sosyometrik çalışmalarda sınıflama yöntemine ilişkin geçerlilik bulgularının, olumsuz sınıflama boyutunda güçlü olduğunu, olumlu sınıflama boyutunda ise daha az güçlü olduğunu göstermektedir. Bir diğer anlatımla, arkadaşları tarafından tercih edilme durumu, duygusal/davranışsal sorunlar açısından bir fark yaratmamakta, ancak arkadaşları tarafından tercih edilmeme durumu farklılık yaratmaktadır.

TARTIŞMA

Özellikle son on yılda yapılan araştırmalar, akran sosyometrik değerlendirmelerinin çocuklarda içe yönelim ve dışa yönelim bozukluklarıyla (Keiley ve ark., 2000), katı anne baba disipliniyle, çocuk ihmal ve istismarıyla (Bolger ve Patterson, 2001) ya da eşler arası çatışmalarla bağlantılı olabileceğini (Lindsey ve ark. 2002) göstermektedir. Bu sonuçlar, akran sosyometrik değerlendirmelerinin olabildiğince erken yaşlarda belirlenmesinin ve önleyici çalışmaların gerekliliğini göstermektedir.

Bu çalışmada okul öncesi çocuklarla yapılacak sosyometrik çalışmalarda kullanılacak iki yöntem karşılaştırılmıştır. Dereceleme yönteminden elde edilen verilere bakıldığında, Asher ve arkadaşlarının (1979) okul öncesi çocuklarla 4 hafta ara ile yaptığı araştırmanın test tekrar test sonuçlarına benzer sonuçlar elde edilmiştir. Asher ve arkadaşları (1979) test-tekrar test korelasyonunu dereceleme yönteminde .81 (n=17), olumlu sınıflandırma yönteminde .56 ve olumsuz sınıflandırma yönteminde .42 olarak bulmuşlardır. Olumsuz sınıflandırma test-tekrar test güvenilirliğinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını belirtmişlerdir. Bu çalışmada ise hem dereceleme hem de olumlu ve olumsuz sınıflandırma yöntemleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş, hem de Asher ve arkadaşlarının (1979) elde ettiği korelasyonlardan daha yüksek bir korelasyon katsayısı göstermişlerdir.

Kabul görmeyen/popüler olmayan çocuklara ilişkin korelasyon katsayısı da popüler/kabul gören çocukların korelasyon (kararlılık) katsayısına göre daha yüksek bulunmuştur. Asher ve Dodge (1986)'nin yaptığı bir çalışmada benzer bir sonuç elde edilmiştir; örneğin, sözü edilen bu çalışmada dışlanan çocukların hiç biri 5 ay sonra tekrar değerlendirildiklerinde popüler grupta yer almamışlardır. Güvenirlikle ilgili bu bulgular okul öncesi çocuklarda öncelikle dereceleme, daha sonra ise sınıflandırma yönteminin tercih edilebileceğini göstermektedir. Bu çalışmada, çocuklarda görülen duygusal/davranışsal sorunlarla, akranlar arasında kabul görme ya da dışlanma arasında yüksek bir korelasyon kat-

sayısı elde edilmiştir. Ayrıca, dereceleme yöntemiyle belirlenen popülerlik düzeyi arttıkça, öğretmen görüşüne göre çocuğun tercih edilme sayısı artmakta, popülerlik düzeyi azaldıkça da yine öğretmen görüşüne göre çocuğun tercih edilmeme düzeyi artmaktadır. Bu bulgular dereceleme yönteminin geçerliğine ilişkin diğer araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Rubin ve Hubbart 2003, Bolger ve Patterson 2001, Blahman ve Hinshaw 2002).

Sınıflama yöntemine ilişkin geçerlilik bulguları değerlendirildiğinde, olumsuz sınıflama boyutunun daha güçlü olduğu, olumlu sınıflama boyutunun ise daha az güçlü olduğu görülmektedir. Bir diğer anlatımla, sınıflama yöntemiyle, arkadaşları tarafından tercih edilme durumu, duygusal/ davranışsal sorunlar açısından bir fark yaratmamakta ancak arkadaşları tarafından tercih edilmeme durumu duygusal davranışsal sorunlar için bir risk faktörü olabilmektedir. Keiley ve ark. (2000) yaptıkları boylamsal bir çalışmada bu bulguyu destekler nitelikte sonuçlar elde etmişlerdir. Bu çalışmada çocuklar anasınıfından 7. sınıfa kadar izlenmişler, içe yönelim ve dışa yönelim bozukluklarının dışlanan çocuklarda, dışlanmayan çocuklardan daha fazla olduğu ve bu bozuklukların yaşla birlikte arttığı görülmüştür. Sınıflama yöntemiyle öğretmen değerlendirmeleri arasındaki korelasyon incelendiğinde, olumlu ve olumsuz sınıflamayla, olumlu ve olumsuz öğretmen değerlendirmeleri arasındaki korelasyonların anlamlı olduğu görülmüştür. Ayrıca tercih edilmeme, tercih edilmeden daha kalıcı bir özellik olarak bulunmuştur.

Sonuç olarak, bu iki sosyometrik yöntemin geçerlik ve güvenilirlik gibi psikometrik özellikleri değerlendirildiğinde, hem dereceleme hem de sınıflama yöntemlerinin kullanılabilmesi, ancak dereceleme yönteminin güvenilirlik ve geçerlik bulgularının daha güçlü olduğu, dolayısıyla bu yöntemin öncelikle tercih edilmesi önerilebilir. Okul öncesi çocuklarda popüler olma/kabul görme ya da dışlanma boyutlarının hangi duygusal/ davranışsal sorunlarla bağlantılı olduğu, bu boyutları ve boyutlardaki değişimi yordayan

değişkenlerin neler olduğu, akran kabulünü erken yaşlardan itibaren arttırmaya yönelik hangi uygulamaların daha etkili olduğu gibi sorular ise bundan sonra bu alanda yapılacak önlem ve müdahale araştırmalarının temel konuları olabilir.

Son olarak, bu çalışmanın en temel sınırlılığın da söz etmek gerekmektedir. Bu sınırlılık, çalışmanın yalnızca okul-öncesi kurumlara devam eden çocukları kapsamasıdır. Bilindiği gibi, okul-öncesi eğitim kurumlarından yararlanan çocukların oranı Türkiye'de %15 dolaylarındadır (MEB 2002). Araştırma bulguları bu bilgi ışığında değerlendirilmeli ve bundan sonraki araştırmalar, akran kabulü ve akran dışlamasında okul-öncesi eğitim kurumlarına devam etmeyen çocukları da kapsayacak biçimde düzenlenmelidir.

KAYNAKLAR

- Asher SR, Singleton LC, Tinsley BR ve ark. (1979) A reliable sociometrics measure for preschool children. *Dev Psychol* 15: 443-444.
- Blahman DR, Hinshaw SP (2002) Patterns of friendship among girls with and without attention-deficit/hyperactivity disorder. *J Abnorm Child Psychol* 30: 625-640.
- Black B, Hazen NL (1990) Social status and pattern of communication in acquainted and unacquainted preschool children. *Dev Psychol* 26: 379-387.
- Bolger KE ve Patterson JC (2001) Developmental pathways from child maltreatment to peer rejection. *Child Dev* 72: 549-568.
- Coe JD, Dodge KA, Copotelli H (1982) Dimensions and types of social status: a cross-age perspective. *Dev Psychol* 4: 557-570.
- Crick NR, Casas JF (1997) Relational and overt aggression in preschool. *Dev Psychol* 33: 579-588.
- Dökmen İ (1995) *Sanatta ve Gündelik Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati. (2. Baskı) Sistem Yayıncılık, Ankara.*
- Giddens A (1993) *Sociology. (2. Baskı) Polity Press, Cambridge.*
- Hortaçsu N (2003) *Çocuklukta İlişkiler. İmge Yayınevi, Ankara.*
- Howe RT, Parke DR (2001) Friendship quality and sociometric status: between group differences and links to loneliness in severely abused and non abused children. *Child Abuse Negl* 25: 585-606
- Kapçı EG (1999) *The reliability and validity of the presc-*

hool behavior checklist to Turkish nursery children. *Early Childhood Dev Care* 150 : 43-51.

Keiley KM, Bates JE, Dodge AK ve ark. (2000) A cross domain growth analysis: externalizing and internalizing behaviors during 8 years of childhood. *J Abnorm Child Psychol* 28: 161-179.

Lindsey EW, Campbell J, Lewis-MacKinnon C ve ark. (2002) Marital conflict and boy's peer relationships: the mediating role of mother-son emotional reciprocity. *J Fam Psychol* 16: 466-477.

Lynn R (1989) An assessment of emotional and behavioral problems in reception class children. Yayınlanmamış master tezi. Institute of Education, Londra Üniversitesi.

MEB (2002). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. Değerlendirme Raporu. Ankara.

Müller LA, Olson LS (2000) Emotional expressiveness during peer conflicts: a predictor of social maladjustment among high-risk preschooler. *J Abnorm Child Psychol* 28: 339-352.

Ollendick TH, Oswald DP, Francis G (1989) Validity of teacher nominations in identifying aggressive, withdrawn and popular children. *J Clin Child Psychol* 18: 221-229.

Parker JG, Asher SR (1987) Peer relations and later personal adjustment: are low accepted children at risk? *Psychol Bull* 102: 357-389.

Rubin MR, Hubbard JA (2003) Children's verbalisations and cheating behavior during game playing: the role of sociometric status, aggression and gender. *J Abnorm Child Psychol* 31: 65-78.

Schaffer HR (1997) *Social Development*. Blackwell Publishers. Glasgow.

Smith PK, Cowie H (1988) *Understanding Human Development*. Blackwell Publishers. New York. USA

Shantz CU (1987) Conflicts between children. *Child Dev* 58: 283-305.

Terry R, Coie JD (1991) A comparison of methods for defining sociometric status among children. *Dev Psychol* 5: 867-880.

Vaughn BE, Colvin N, Azria MR ve ark. (2001) Dyadic analyses of friendship in a sample of preschool age children attending head start: correspondance between measures and implications of social competence. *Child Dev* 72 : 862-878.

Wood JJ, Cowan PA, Baker BL ve ark. (2002) Behavior problems and peer rejection in preschool boys and girls. *J Gen Psychol* 163: 72-88.

Wu X, Hart CG, Draper TW ve ark. (2001) Peer and teacher sociometrics for preschool children: cross-informant concordance, temporal stability and reliability. *Merrill Palmer Q* 47 : 416-443